

**Μια αφηγηματική και εικαστική περιδιάβαση
στην κατεχόμενη γη μας**

**Ο παππούς μου είναι από... την Κυθρέα
Κείμενο Χρυσόθεμις Παπακωνσταντίνου
Εικονογράφηση Χριστίνα Καρεκλά**

της Χρυσοθέμιδος Χατζηπαναγή

Πρέπει να διασωθούν οι μνήμες, να διαφυλαχθούν ως ιερές παρακαταθήκες τα θησαυρίσματα της παραδοσιακής μας κληρονομιάς και να ξαναζωντανέψουν οι πόθοι για επιστροφή στις πατρογονικές εστίες τής επί μισό σχεδόν αιώνα τουρκοκατεχόμενης γης μας. Αυτή την εντολή προτρεπτικής παιδαγωγίας και αγωνιστικής διεκδίκησης κομίζει στις νεότερες γενιές η πρόσφατη αξιόλογη έκδοση του Δήμου Κυθρέας. Ένα σκληρόδετο λεύκωμα ευμεγέθων διαστάσεων και άρτιας καλλιτεχνικής επιμέλειας, που η δημιουργική συνέργεια της ιστορικής συνείδησης και της εύληπτης αφηγηματικής εξιστόρησης, της εικαστικής παραστατικότητας και των ευφάνταστων υποβλητικών συμβολισμών με τη δεξιοότητα του ζωηρού χαρισματικού χρωστήρα παραδίδουν ιδιαίτερα μαθήματα πατριδογνωσίας, καταγωγικής εντοπιότητας και αφύπνισης για απελευθέρωση των σκλαβωμένων εδαφών μας.

Τα κείμενα υπογράφει η Χρυσόθεμις Παπακωνσταντίνου και την εικονογράφησή τους η Χριστίνα Καρεκλά, σεμνυόμενες αμφοτέρες για τις Κυθρεώτικες καταβολές τους από την πλευρά των πατέρων τους. Τα έντονα βιώματα των γονικών αναμνήσεων και οι νοσταλγικές καταγραφές για την αγαπημένη κωμόπολη της γενέτειράς τους πυροδότησαν, προφανώς, στις θυγατέρες τους το έναυσμα του γόνιμου συνεργασιακού πονήματος, προορισμένου πρωτίστως για παιδιά σχολικής ηλικίας. Με την παρότρυνση των γονέων και την καθοδήγηση των δασκάλων τους έχουν τόσα πολλά να μάθουν και άλλα τόσα να ανακαλύψουν μέσα από τις ευανάγνωστες σελίδες του βιβλίου και τους ζωγραφικούς πίνακες των πληθωρικών απεικονίσεων, που εκπέμπουν μηνύματα ευφάνταστης εμβληματικής σημειολογίας.

Πέραν όμως από τους μικρούς αναγνώστες της παιδικής-νεανικής μας λογοτεχνίας, το έργο διαβάζεται και με τα μάτια των μεγάλων, που ομολογουμένως εντυπωσιάζονται από τα ιμπρεσιονιστικά χρώματα και τα εμφατικά καλλίγραμμα σχήματα σε μίαν εκρηκτική πανδαισία πολυεπίπεδων μορφοπλαστικών διαστρωματώσεων και πολλαπλών πρωτεϊκών μεταμορφώσεων. Οι επιγραμμaticές επισημάνσεις είτε οι εκτενέστερες αναφορές και οι παράλληλες παραπληρωματικές υδατογραφίες μιας θεαματικής φαντασμαγορίας δεν εικονογραφούν απλώς τα αφηγηματικά δρώμενα, αλλά και ανάγλυφα ψυχογραφούν τον συναισθηματικό κόσμο των πρωταγωνιστών τους, τη φυσιογνωμική ιδιαιτερότητα του γενέθλιου τόπου και τις παραδείσιες ομορφιές των φυσικών του τοπίων. Αναβιώνουν επίσης τις γηγενείς εκφάνσεις της καθημερινής ζωής σε περασμένες εποχές και τις ανατροπές του βίου μετά την τουρκική εισβολή με αποκορύφωμα τις δραματικές συνέπειες της κυπριακής τραγωδίας του 1974.

Συγκινησιακή, κατ' αρχήν, η πρόσληψη των ευρηματικών σχεδίων, που εμπνέονται από στίχους των δύο μεγάλων Ελλήνων ποιητών, του Ελύτη και του Σεφέρη, καθώς και τις αποφθεγματικές υποδείξεις της Αγγλίδας συγγραφέως Kate Atkinson. Η ποιητική μεταστοιχείωση του χρόνου, η

λυρική μετάπλαση των λέξεων σε εικόνες και ο φωτισμός του παρελθόντος για την αναστοχαστική νοηματοδότηση του παρόντος διανθίζουν το εσώφυλλο με την αποτύπωση της αλληγορικής τους πολυσημίας. Εύγλωττος ο προϊδεασμός με τα κλειδιά-φυλακτά, που αν δεν ανοίγουν τα σπίτια στα τουρκοπατημένα χωριά και τις δορυάλωτες πόλεις μας, ξεκλειδώνουν, ωστόσο, τις απροσμέτρητες θύμησες των νεανικών αναπολήσεων, κινώντας ταυτόχρονα τους σταματημένους δείκτες του ρολογιού κάτω από την πυξίδα των προσανατολιστικών ενατενίσεων και το άνθος μιας νέας άνοιξης. Με τις παμπάλαιες βαλίτσες της πικρής προσφυγιάς ν' αναμένουν την ώρα της αναχώρησης για την περιπόθητη επάνοδο του επαναπατρισμού. Κομβικά σύμβολα που επαναλαμβάνονται σε αλληπάληλες παραλλαγές, εμφανίζοντας την κεντρική θεματική και τις νοηματικές προεκτάσεις των κειμένων, όπως και τις ποικιλότητες εκδοχής μιας πολύπτυχης αλλά και συνεκτικής εικαστικής σύνθεσης. Εξ ου και επαξίως οφείλει να μελετηθεί και δικαίως να αποτιμηθεί με επαρκή καλλιτεχνικά αισθητήρια.

Τα υπαινικτικά αποσιωπητικά αποδίδουν την κατά συνεκδοχή αυτοαναφορικότητα του τίτλου, εφόσον ο πρόσφυγας παππούς στην ίδια του την πατρίδα θα μπορούσε να είναι όχι μόνο από την Κυθρέα αλλά από οποιοδήποτε μέρος της κατεχόμενης Κύπρου. Ο συγκεκριμένος όμως παππούς, που ζει εκτοπισμένος, συμπληρώνοντας 48 δίσεκτα χρόνια σήμερα σε μια από τις ελεύθερες πόλεις του νησιού του είτε άλλης χώρας, εξ ου και ονομαστικά δεν προσδιορίζεται, είναι Κυθρεώτης. Και, ασφαλώς, δεν είναι τυχαίο το όνομα της μικρής εγγονής του Αριάδνης, που ξετυλίγοντας το νήμα σαν σε παραμύθι μάς μεταφέρει ενδιαφέρουσες πτυχές και συγκλονιστικά γεγονότα της αληθινής ιστορίας του παππού της. Αποκαθηλώνοντάς τον από τον λήθαργο των πονεμένων σκέψεων και των καρτερικών συλλογισμών, του ξυπνά τις αναμνήσεις, που συνωθούνται στις βαλίτσες των προσφυγικών του αποσκευών. Έτσι, η μικρή Αριάδνη θα τον οδηγήσει να ξεκλειδώσει από το χρονοντούλαπο των πολυκύμαντων διαδρομών του το ρολόι της μνήμης σε ένα νοερό ταξίδι γυρισμού, ανεβάζοντάς την στη «Σεφερική» ανεμόσκαλα, για ν' αναδιηγηθεί στιγμιότυπα της ζωής και σκηνές του βίου του, προσωπικές εμπειρίες και συλλογικά βιώματα με λέξεις-κλειδιά και επίμονους δείχτες πυξίδων, στραμμένους πάντοτε προς βορράν.

Εκεί στο αρχαίο βασίλειο των Χύτρων και την αρχέγονη γη της Κυθρείας Αφροδίτης, για να περιδιαβάσουμε μαζί τους τα ευλογημένα χρώματα από τον πολιούχο τους Άγιο Δημητριάνο και τα αλλοτινά αστείρευτα νερά του Κεφαλόβρυσου τους. Αυτή την Κυθρέα των έξι ενοριών και των τριαντατριών νερόμυλων, που άλεθαν το σιτάρι της Μεσαριάς, μας προσκαλούν να περπατήσουμε. Ανάμεσα στις εγκιβωτισμένες αναδιηγήσεις των σκηνικών περιγραφών, που φωτίζει ο πηγαίος αφηγηματικός λόγος της Παπακωνσταντίνου και αναδεικνύει ο ανεπιτήδευτος πριμιτιβισμός της ανάγλυφης αριστοτεχνικής ζωγραφικής της Καρεκλά σε μια ρέουσα συνομιλία διαλεκτικής μέθεξης, εμποτισμένης από τα νάματα της Κυθρεώτικης βρυσομάνας, αναδιφούμε την ιστορία του τόπου και τα ήθη των ανθρώπων του. Τα χρώματα των βαθυπράσινων εύφορων περιβολιών και τις αποχρώσεις της πυκνόφυτης άγριας βλάστησης, τις μυρωδιές των ολάνθιστων εαρινών κήπων στις γειτονιές να σμίγουν με τις ευωδιές των φρεσκοψημένων ψωμιών στον ξυλόφουρνο της γιαγιάς. Από τα χαμηλά υποστατικά της φιλόπονης νοικοκυροσύνης έως τα νεοκλασικά αρχοντικά της καλόγουστης αισθητικής και από τα σχολεία της φιλοπρόοδης μαθησιακής προκοπής μέχρι τις εκκλησιές της πίστης και τους καταναυτικούς εσπερινούς της προσευχής. Κι ακόμη στα χωράφια του νυκτοήμερου μόχθου κάτω από τις μελωδικές φωνές των πουλιών σε εναρμόνια συγχορδία με το φλύαρο κελάρυσμα των ποταμών και τα σιγοτραγουδίσματα των γυναικών, που συνόδευαν τα περίτεχνα έργα των χειρών τους.

Αξιοζήλευτες για τα σημερινά παιδιά, ιδίως των πόλεων, οι σκηνές κοντά στη φύση, όπως εκτυλίσσονται μέσα από τα κειμενικά και εικαστικά συμφραζόμενα. Σε διττή αναπαράσταση τα Κυθρεόπουλα στις απογευματινές παιγνιώδεις εξορμήσεις τους, μετά το σχολείο, για να κυνηγήσουν με τα καλάμια και τις αυτοσχέδιες απόχες καβούρια κάτω από τις κροκάλες του ποταμού και έξω από τις παραποτάμιες καβουρότρυπες. Αλλά και την άνοιξη να μαζεύουν φύλλα συκαμιάς, για να ταΐσουν το καματερό, που τους αντάμειβε με το πολύτιμο μετάξι. Διακριτές οι πλαστικές κινήσεις και οι ομαδικοί σχηματισμοί των παιδιών, των καβουριών, των μεταξοσκωλήκων και των συκαμιόφυλλων. Όπως και ορατό το ορμητικό σκαρφάλωμα στους διχαλωτούς κορμούς των λεμονόδεντρων για το κόψιμο των λεμονιών είτε σε ξυλόσκαλες για το μάζεμα των ελιών, καθώς η Κυθρέα με τα πολλά λιοχώραφα ήταν ένας απέραντος ελαιώνας. Άλλος ένας εξάισιος καμβάς ζωγραφικής βιοποικιλότητας, που σμιλεύει με τα λεπτοφυή σύνεργα της τέχνης αγροτικά στιγμιότυπα της Κυθρεώτικης φύσης: το ελικοειδές στροβίλισμα των νερών, των σαλιγκαριών και των ανεμοσκορπισμένων φθινοπωρινών φύλλων στο γιγαγιντιαίο ύψος των αιωνόβιων δέντρων. Χείμαρρος χρωμάτων και καταγισμός χρωματικών εναλλαγών με την παρουσία των λιλιπούτειων πλασμάτων από ανθρώπινες, ενάλιες και δασόβιες ανθρωπόμορφες φιγούρες. Το θαύμα της καρποφόρας συγκομιδής και της ευδαιμονίας, που έπαυσε να λειτουργεί με τον σπαραγμό του τραύματος.

Ο επόμενος πίνακας, που φιλοτεχνεί επίσης το εξώφυλλο, παραπέμπει στην εμβληματική φωτογραφία της συγκέντρωσης των Κυθρεωτών γύρω από τον δροσόφυλλο πλάτανο της πλατείας και κοντά στην καμαρωτή καγκελόπορτα των εκβολών του Κεφαλόβρυσου. Στα κρυστάλλινα κρύα νερά του επιπλέουν παγωμένα τα καρπούζια της καλοκαιρινής ευωχίας. Αλλά καθώς η Κυθρέα απλώνεται στα ριζά του Πενταδάκτυλου, υπενθυμίζουν τα επεξηγηματικά σχόλια, τον πίνακα αυτό της εμπνευσμένης αυθεντικής σφραγίδας εμπλουτίζουν εικόνες της ιστορίας και του θρύλου, παραπέμποντας στον Διγενή Ακρίτα και στους Βυζαντινούς Χρόνους. Ενδεικτικό το άγγιγμα σε παλαιότυπο χάρτη της Κύπρου της παλάμης του ήρωα των πανελλήνιων ακριτικών μας τραγουδιών, για να σχηματιστεί το βουνό με τις πέντε κορυφές του. Τα καράβια των τότε Σαρακηνών πειρατών προοικονομούν τη συμφορά, εξαγγέλλοντας τον πίνακα και την προτασόμενη αφήγηση του επόμενου δισέλιδου.

Εδώ ξεδιπλώνεται η πρώτη φάση της τουρκικής εισβολής, στις 20 του Ιούλη του 1974, με τις αποβατικές δυνάμεις του Αττίλα να σπέρνουν τον πανικό και τον όλεθρο στις αφύλακτες βόρειες ακτές της Κερύνειας. Εμφανής ο συμβολισμός των ψαριών απέναντι στα βομβαρδιστικά πολεμικά αεροσκάφη και τα σιδερόφρακτα άρματα του εισβολέα. Υπό άλλη όμως σουρεαλιστική ή τραγελαφική οπτική τα κοπάδια των εφορμούντων ψαριών εκλαμβάνονται ως σμήνη των επιτιθέμενων πολεμικών αεροπλάνων. Μακριά από τη φωτιά του άνισου προδομένου πολέμου και το άλικο αίμα των αδικοσκοτωμένων παλληκαριών στον Πενταδάκτυλο και που βάφει κόκκινα τ' αγριολούλουδα, το αυτοκίνητο της φυγής από τον θάνατο. Ο δρόμος, ωστόσο, για τα γυναικόπαιδα και τους ταλαιπωρημένους γέροντες ανηφορικός και μακρά η οδός για τους ξεσπιτωμένους και κατατρεγμένους των μαρτυρικών περιπλανήσεων μέσα από τα αντίσκηνα, τους προσφυγικούς συνοικισμούς και την αναμονή τής μέχρι τώρα ατελέσφορης επιστροφής. Αλλά η Κυθρέα και ο Πενταδάκτυλος μαζί με τους άλλους τουρκοσκληβωμένους τόπους μας περιμένουν τη μέρα της ανθοφορίας κάτω από τον έναστρο ουρανό της απελευθέρωσης.

Ένα αξιόπαινο έργο που μιλά στις καρδιές, συνδουλίζει τις μνήμες και αφυπνίζει τις συνειδήσεις για την κατεχόμενη γη μας.